

Arne Jonsson
Projektledare
Telefon 08-508 28 939, 076-122 89 39
arne.jonsson@miljo.stockholm.se

Till
Miljö- och hälsoskyddsnaömden

PROJEKTET NYA GIFTER – NYA VERKTYG

Slutrapport

Förslag till beslut

- 1 Godkänna anmälan av slutrapporten för projektet Nya gifter – nya verktyg ”Stockholms väg mot en giftfri miljö”
- 2 Uppdra åt förvaltningen att i verksamhetsplaneringen ta in projektets slutsatser, särskilt förslaget om att utveckla en kemikaliepakt med detaljhandelns aktörer.

Gunnar Söderholm

Tage Jonson

Sammanfattning

I slutrapporten från miljömiljardsprojektet Nya gifter – nya verktyg pekas fem ämnesgrupper ut som de mest prioriterade miljögifterna som Staden bör arbeta med: Alkylfenoler/-etoxilater, antibakteriella ämnen, bromerade flamskyddsmedel, ftalater och perfluorerade ämnen. Eftersom de utpekade ämnesgrupperna i stor utsträckning kommer från användning i varor som är svåra att komma åt med traditionella verktyg som tillsyn krävs mer arbete av typen dialog och frivilliga åtaganden. Som ett exempel på sådana verktyg för rapporten fram idén om en kemikaliepakt med handeln. Därutöver föreslås att Miljöförvaltningen ska samarbeta med andra förvaltningar och bolag i genomförandet av miljöprogrammets målsättningar om miljöanpassad upphandling och miljöprofilerade bostadsprojekt. För att följa upp hur stadens miljöpåverkan förändras, och hur miljötillståndet och exponeringen utvecklas behövs olika typer av miljöövervakningsinsatser. Exempel på sådana presenteras i rapporten.

Projektet kommer att rapporteras till Stadsledningskontoret enligt den ordning som gäller för miljömiljardsprojekt.

Rapporten är under tryckning och kommer att delas ut vid nämndens sammanträde.

Bakgrund

Projektet Nya gifter – nya verktyg har genomförts under perioden 2004-2008 med finansiering ur miljömiljarden. Det har haft som ett mål att peka ut de viktigaste miljögifterna som staden bör prioritera i sitt miljöarbete och föreslå åtgärder som kan minska miljöpåverkan av dessa. Projektet leds från Miljöövervakningen, med deltagande i styr- och projektgrupp även från avdelningen Plan och Miljö och från Stockholm Vatten AB.

Den lokala kunskapen är avgörande för att hantera miljögiftsproblematiken i urbana områden. Hur stadens miljöpåverkan ser ut, och vad som kan göras för att minska den kan bäst utvärderas av Staden själv. De utsläppskällor som alltmer har kommit att dominera – vägtrafik, byggmaterial och konsumentvaror – är särskilt betydande just i storstadsområden. Det är därför en viktig uppgift för Stockholm att undersöka hur situationen ser ut här, och vad vi kan göra för att förbättra den, frågor som projektet Nya gifter – nya verktyg har arbetat med.

Projektets mål har varit

- att besvara frågan om vilka ämnen som framöver bör prioriteras i Stockholms miljögiftsarbete
- att ta fram substansflödesanalyser för åtminstone nonylfenol, oktylfenol och PBDE, med information om de mest betydande flödena och förråden i Stockholm och med åtgärdsförslag
- att föreslå åtgärder som är möjliga för staden och andra aktörer att vidta inom sin rådighet för att åstadkomma en betydande minskning av risken för negativa effekter av kemiska ämnen på Stockholmsmiljön och stockholmarnas hälsa
- att föreslå strategier för en långsiktig miljögiftsövervakning i Stockholm
- att utveckla verktyg för att kunna bedriva en långsiktig och kostnadseffektiv uppföljning av resultaten av projektet
- att förankra dessa verktyg i stadens organisation och i pågående utvecklingsarbete på området bland aktörer i omvärlden, exempelvis forskare och centrala myndigheter.

För att nå sina mål har projektet låtit genomföra ett 20-tal delstudier. Merparten av dessa har varit av miljökemisk eller ekotoxikologisk karaktär och beskrivit olika ämnens flöden, förekomst eller giftighet. För att identifiera effektiva åtgärder som staden och andra kan vidta för att minska problemen har även samhällsvetenskapliga analyser genomförts som diskuterar frågor om ansvar, rådighet, lagkrav, kostnader, attityder och kunskaper.

Delstudierna har behandlats och godkänts inom projektet och har presenterats löpande för nämnden. I dialog med aktörer inom forskning, näringsliv och stadens olika verksamheter har projektets styr- och projektgrupp också arbetat med att formulera de förslag på åtgärder, strategier och verktyg som också varit projektets mål att presentera.

Under oktober kommer projektet att slutrapporteras till Stadsledningskontoret enligt de former och blanketter som gäller för miljömiljardsprojekten.

Rapporten är under tryckning och kommer att delas ut vid nämndens sammanträde

PRIORITERADE ÄMNEN OCH KÄLLOR

I oktober 2007 samlades projektets styr- och projektgrupp tillsammans med de forskare och konsulter som genomfört delstudier inom projektet och diskuterade resultaten. En uttalad ambition var också att identifiera fem ämnesgrupper som skulle föras fram som de mest prioriterade. Som grund för prioriteringen fanns fyra kriterier: Ämnena ska ha miljö- och/eller hälsoskadliga effekter, de ska ha Stockholmsrelevans, det ska finnas kunskap om deras källor och det ska finnas ett behov av nya arbetssätt för att åtgärda dessa. Med grund i den diskussion som fördes vid detta möte beslöt projektets styrgrupp sedan att följande fem ämnesgrupper skulle pekats ut som de viktigaste att arbeta med (ingen inbördes prioritering). För varje ämnesgrupp anges även dess huvudsakliga källor i Stockholm:

- Alkylfenoler/etoxilater; textilier, rengöringsmedel
- Antibakteriella ämnen:
 - Triclosan; tandkräm, deodoranter, sportkläder
 - Silver; tvättmaskiner, kylskåp, sjukvårdsmaterial, skor, kläder
- Bromerade flamskyddsmedel; elektronik, möbler, textilier, byggmaterial (skumplast)
- Ftalater; PVC-golv, vinyltapeter, plastisol-tak, mjukgjorda plastartiklar, trafik (underredsmassor)
- Polyfluorerade föreningar; impregnering (kläder, skor, möbler), släckskum, golvpulish

Dessa fem ämnesgrupper ska inte uppfattas som de farligaste, utan urvalet bygger på samtliga kriterier ovan. Källorna har i huvudsak identifierats i substansflödesanalyser som har genomförts i projektet, eller genom uppgifter i litteraturen.

ÅTGÄRDER

De åtgärder som föreslås kring de fem högst prioriterade ämnena sammanfattas i tabell 1.

Andra åtgärder som också diskuteras i rapporten är tekniska lösningar på avloppsreningsverken, ny lagstiftning som specifikt reglerar viss användning av de oönskade ämnena t ex i textilier och bättre information till konsumenter om vad varor innehåller. Staden föreslås arbeta vidare med de verktyg som redan finns inom tillsynen, t ex i RoHS-direktivet om elektroniska produkter och ftaladirektivets förbud mot användning av vissa ftalater i leksaker och barnvårdsartiklar. Sådana kampanjer har genomförts och det föreslås att de utvecklas vidare i samarbete med Kemikalieinspektionen.

Tabell 1. Förslag på åtgärder för att minska emissioner från källor för de fem högst prioriterade ämnena/ämnesgrupperna.

		Källor	Åtgärder			
			Staden	Nationella myndigheter	Verksamhetsutövare	Individ
Alkylfenoler/ alkylfenoletoxilater		Textilier Rengöringsmedel	Upphandling Samarbete med textilbranschen Tillsyn på rengöringsmedel	Upphandling Tillsyn på rengörings- medel Bättre rapporterings- regler för kosmetika och hygien-produkter	Inköp	
Antibakteriella ämnen	Triclosan	Tandkräm, deodoranter, sportkläder	Upphandling av tandkräm	Receptbelägg	Inköp	Välj bort
	Silver	Tvättmaskiner, kylskåp, sjukvårdsmaterial, skor, kläder	Dialog med och tillsyn på detaljhandeln (Tillsyn på grafiker)		Inköp	Välj bort
Bromerade flamskyddsmedel	PBDE HBCD TBBPA	Elektronik, möbler, textilier, byggmaterial (skumplast)	Avfallshantering Tillsyn Upphandling av t ex elektronik Städning Regler för tvätt av textilier i offentliga miljöer.	Stöd lokala myndigheter och verksamhets- utövare	Följ RoHS Informera kons. Inköp Kunskap Kolla brom-innehåll vid återvinning alt. behandla all plast som om den innehåller brom Använd slutna behållare	Sortera e-avfall Handla miljömärkta datorer Fråga i affär Städa
Ftalater	DEHP DBP DNOP DIDP DINP BBP	PVC-golv, Plastisol-tak, Trafik, Mjukgjorda plastartiklar	Byggmaterial: Uppmärksamma förekomst av PVC-mattor vid miljöinventering av stadens fastigheter. Tillsyn på hantering av rivningsavfall Städa	Vägledning för hantering av PVC i rivningsavfall	Använd system för miljöbedömning av byggvaror	Städa
Perfluorerade föreningar		Impregnering: kläder, skor, möbler Släckskum Golvpolish	Tillsyn på släckpåfyllare Dialog med och tillsyn på textil- och möbelbranscher PFC-fritt övningsskum (brandförsvaret) Val av brandsläckartyp	PFC-fritt övningsskum (Räddningsverket) Stöd lokala myndigheter och verksamhets- utövare Verka för utvidgad lagstiftning	Inköp Informera konsumenter. Kunskap. Veta vad varorna innehåller. Låt göra kemiska analyser.	Efterfråga t ex kläder utan PFC

Eftersom de utpekade ämnena i stor utsträckning kommer från användning i varor som är svåra att komma åt med traditionella verktyg som tillsyn, krävs mer arbete av typen dialog och frivilliga åtaganden. Därför föreslås också en ökad dialog med tillverkare, distributörer och återförsäljare av varor för att stödja dessa i att ställa krav på sina leverantörer och miljöanpassa sitt sortiment. Det är också viktigt att de som vill gå före och erbjuda varor som är fria från oönskade ämnen får erkännande för detta. En specifik möjlighet till detta är genom den offentliga upphandlingen, där staden har stor möjlighet att påverka marknaden. I stadens miljöprogram finns delmålet 2.1 ”Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska”, som bl a säger att ”Stadens nämnder och styrelser ska vid inköp av varor och tjänster ställa krav på att de miljöskadliga ämnen som listas i stadens upphandlingsguide för giftfria varor inte förekommer”. De ämnen som diskuteras i rapporten Nya gifter – nya verktyg finns även med i upphandlingsguiden Giftfria varor. Miljö- och hälsoskyddsnämnden är, tillsammans med Stockholm vatten AB, ansvarig för uppföljningen av detta delmål. Delmålet berör samtliga nämnder och styrelser i staden som ska ställa och följa upp miljökrav i sina upphandlingar. Det är dock av särskild vikt att Stadsledningskontoret engageras i uppföljningen, eftersom de har ansvar för och överblick över stadens upphandlingar som involverar flera nämnder / förvaltningar.

Ytterligare en möjlighet till dialog som föreslås i rapporten är en ”kemikaliepakt” i analogi med den ”klimatpakt” som staden tidigare har ingått med ett antal företag. Eftersom många av de källor som diskuteras i rapporten är varor som säljs i detaljhandeln bör dessa branscher utgöra en primär målgrupp. Pakten skulle kunna innebära att företagen åtar sig att göra vad man kan för att ta fram kunskap om sina varors innehåll av de fem prioriterade ämnesgrupperna, och avstår från att föra varor som innehåller dem.

Vid exploatering på stadens mark finns möjlighet att i samarbete med byggherrarna reglera vilka ämnen som inte ska finnas i byggmaterial och -varor. Även detta nämns i miljöprogrammet, delmålet 2.3: ”Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras”, vilket preciseras: ”miljöeffektiva lösningar ska initieras kring aspekter som bland annat avfallshantering, energieffektivisering, byggprocesser och materialval”. Byggindustrin har utvecklat flera system för att undvika oönskade ämnen, t ex BASTA. I staden används verktyget Byggvarubedömningen, som bygger på BASTA och även dokumenterar vad som finns i de nybyggda husen. Inom projektet har en dialog förts med stadens bygg- och fastighetsbolag, som har uttryckt önskemål om ett närmare samarbete med miljöförvaltningen i dessa frågor.

UPPFÖLJNING

För att utvärdera effektiviteten av de åtgärder som vidtas i miljöarbetet behöver tillståndet i miljön och dess utveckling övervakas. Eftersom det kan ta lång tid innan en förändrad miljöpåverkan kan mätas som ett förändrat miljötilstånd, behövs också en uppföljning av hur Stadens och andra aktörers påverkan utvecklas för att få ett snabbare svar på om vidtagna åtgärder minskar miljöbelastningen.

Ett förslag till program för regelbunden och långsiktig övervakning i vattenmiljön har tagits fram inom projektet. Eftersom människors exponering i hög grad är kopplad till inomhusmiljön och denna är otillräckligt undersökt, föreslås också att fler övervakningsinsatser görs inom detta område. Ett värdefullt underlag har tagits fram i Nya gifter – nya verktyg och i 3H-projektet. Den detaljerade utformningen kommer att presenteras vid ett senare tillfälle.

De behov av miljöövervakning som identifierats i rapporten kommer att lyftas in i de planer som tas fram inför den årliga verksamhetsplaneringen med förslag på aktiviteter och behov av medel för dessa.

Förvaltningens synpunkter

Rapporten ”Stockholms väg mot en giftfri miljö” presenterar ett underlag för en lokal handlingsplan för en giftfri miljö. Den information om tillstånd, källor och åtgärder som projektet har producerat kommer att tas in i kapitel 4 (Giftfri miljö) i Miljö- och hälsoutredningen, och därigenom omsättas i förvaltningens verksamhetsplanering under de närmaste åren.

Bland de förslag till vidare arbete som finns i rapporten kan särskilt nämnas

- Fortsätta genomföra tillsynskampanjer inom varugrupper som berörs av RoHS-respektive ftalat-direktiven, dvs elektronik och leksaker.
- I samarbete med Kemikalieinspektionen utveckla former för tillsyn och dialog med verksamhetsutövare inom området kemikalier i textilier och andra varor, med utgångspunkt i de regler som finns i kemikalielagstiftningen REACH
- Formulera ett utkast till en ”kemikaliepakt” där staden och verksamhetsutövare inom detaljhandeln gör ömsesidiga åtaganden för att minska flödet av de mest prioriterade miljögifterna
- Utveckla uppföljning av miljöprogrammets målsättningar om miljöanpassad upphandling
- Fördjupa kontakterna med Exploateringskontoret och med Stadens bygg- och fastighetsbolag kring frågor om materialval och kemikalier i byggvaror, särskilt inom genomförandet av de två miljöprofilerade bostadsprojekten som nämns i miljöprogrammets delmål 2.3.
- Genom miljöövervakning beskriva hur stadens miljöpåverkan och tillståndet i miljön förändras, och åskådliggöra detta i sammanfattande indikatorer.

Slut

Bilagor

Bilaga 1 Stockholms väg mot en giftfri miljö. Slutrapport för projektet Nya gifter – nya verktyg. Slutlig tryckt version distribueras vid sammanträdet. |